

Paár Ádám

Három férfi, egy eset: Maritain, Hayek, Jászi és az európai egyesülés

Az Európa alapító atyái sorozatban sok politikust mutattunk be, akik tevékenységükkel, döntéseikkel hozzájárultak az európai egység megszületéséhez. Ritkábban szoktunk beszélni az elméleti emberekről, akik papírra vetették az európai egység vízióját. Most három személyiségről írunk, akik eltérő eszmei alapállásból, de hasonlóan vélekedtek Európáról, nemzetről, nacionalizmus(ok)ról.

info@meltanyossag.hu

www.meltanyossag.hu

0630-311-1701

1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.

A 2023 végén indított Európa alapító atyái sorozatban, valamint az e témában született Politikai fejlődés-lapszámban bemutattunk sok politikust, akik hozzájárultak a mai Európai Unió létrejöttéhez. A mostani elemzésünkben, amellyel egyúttal zárjuk a sorozatot, három olyan gondolkodót mutatunk be, akik ugyan elméleti munkásságuk révén, de szintén méltán tekinthetők az európai egység megalkotóinak. Általában azt szokás gondolni, a 20. századi tapasztalatokból kiindulva, hogy a különböző eszmei irányzatok közötti kibékíthetetlen ellentét természetes adottság. Továbbá, hogy a különböző eszmék egészen különböző emberképekkel dolgoznak, és ebből eltérő jövőképek és a jövőre vonatkozó társadalmi víziók származnak. Az európai egyesülés gondolata tipikusan az, amely képes volt összehozni konzervatívokat, liberálisokat és szocialistákat. A tanulmányunk arra tesz kísérletet, hogy bemutassunk három politikai gondolkodót, akik egészen más eszmei alapról jutottak el az európai egység gondolatáig. Bár egyiküknek sem volt közvetlen ráhatásuk az európai intézményrendszer kialakítására, távol álltak a gyakorlati politizálástól, de törekedtek arra, hogy saját filozófiájukat érvényre juttassák. Jacques Maritain egy hangsúlyosan katolikus karakterű konzervatív, Friedrich Hayek egy szabadpiac-párti liberális, Jászi Oszkár pedig relatíve baloldali, a szocializmus és a liberalizmus határmezsgyéjén ellensúlyozó pozícióból érvelt az európai békét és demokráciát megalapozó európai integráció mellett.

Talán nem véletlen, hogy a trió kétharmada az egykori Osztrák-Magyar Monarchiából érkezett, akárcsak az Európa alapító atyái sorozat egy korábbi darabjában bemutatott Oscar Halecki. Sokan értelmezték úgy a Monarchiát, mint az Európai Unió egyik előfutárát – nyilván nem egy az egyben (egy fontos különbség például, hogy – egyelőre – nincs közös európai hadsereg, bár papíron létezik egy Európai Védelmi Közösség, és nem tudjuk, mi várható a jövőben, az Egyesült Államok jelenlegi kormányzatának politikája és ezzel kapcsolatban a NATO sorsának alakulása függvényében). Általában a Monarchia gazdasági jellegzetességeit, mint a közös piac, közös valuta, vámunió, emelik ki, valamint a multikulturalizmusként értelmezett nyelvi és nemzetiségi sokféleséget, továbbá a vallásszabadságot és általában a Monarchia toleráns szellemét. Jászi Oszkár is kidolgozott 1918-ban egy konföderációs tervet, a Dunai Egyesült Államokat, felmelegítve Kossuth Lajos 1862-es Dunai Szövetség-tervezetét. A Monarchia ilyen demokratikus átszervezése azonban későn jött tervezetként, és nem is volt realitása. Maritain esetében pedig nem is kétséges, hogy a kereszténységtől várta az európai egység biztosítását, ahogyan az ókor óta oly sokan.

Mindhárom gondolkodó számára a II. világháború volt mérföldkő. A viláégés után úgy érezték, hogy az európai civilizáció egy súlyos csapást szenvedett, amelyet követően nem mehet tovább ugyanazon a vágányon az európai történelem, mint addig. Mindhárman úgy értékelték, hogy nem lehet másként gátat vetni a

nacionalizmusok pusztító erejének, mint egy közös Európa által. Az ideológiai különbségek ellenére akadtak közös vonások. Mindhárom gondolkodó elutasította az állami tervutasításos gazdaságirányítást, pártolták a szabad vállalkozást, elvetették a diktatúrát mint eszközt. Ugyanakkor Maritain és Jászi sokkal mélyebb beavatkozást kívántak a gazdaság folyamataiba, mint Hayek, aki abszolutizálta a szabad piacgazdaságot. Hayek szemszögéből nézve mind a Maritain-féle katolikus konzervatív, mind a Jászi által képviselt ún. „liberális szocialista” álláspont a diktatúrához vezető útnak tűnt, hiába támogatta Maritain és Jászi a polgári szabadságjogokat.

A konzervatív

Jacques Maritain A civilizáció alkonya című tanulmányában, amely a Just Béla által összeállított Mi európaiak című tanulmánykötetben jelent meg, a humanizmus kétféle fogalmáról ír. Az egyik a keresztény humanizmus, a másik az, amit egész egyszerűen antropocentrizmusnak nevez. Mint írja, „a humanizmus lényege az, hogy igazabban emberivé akarja tenni az embert, és úgy akarja megmutatni esendő nagyságát, hogy megadja neki mindazt, amivel a természet és a történelem gazdagabbá teheti; a humanizmus megkívánja, hogy az ember kifejlessze önmaga szunnyadó képességeit, teremtő erőit és észbeli tehetségét, s a fizikai világ erőit szolgálatába állítsa.” (8. oldal)

Maritain a reneszánsztól datálja a folyamatot, hogy az ember fokozatosan távolodott ettől az eszménytől.

Mindinkább az antropocentrikus felfogás uralkodott, amely kizárta a spiritualitást, az emberen túlit.

Az antropocentrizmus következményének tekinti a náciizmust, azaz a „fajiség és vér” eszméjét és a kommunizmust. A kereszténység feladata, hogy megvalósítsa „az Isten képmására tervezett ember Országának eszméjét”. (12.) Ez nemcsak jámbor elv, hanem gyakorlati következménye is van. Úgy véli, hogy „a szociális munkát a testvéri barátság hősie eszménye felé” kell irányítani. (12.) Bár nem mondja ki, de ebből a szociális munkából következik Európa valamilyen gazdasági újjászervezése, a termelékenységet és a szolidaritást figyelembe véve, valamint egy olyan állam kialakítása, amely célul tűzi ki – a pápai szociális enciklikák szellemében – valamennyi ember jólétének, a társadalmi igazságosságnak és egyenlőségnek a biztosítékát.

Robert Schuman, Konrad Adenauer, Jean Monnet és társaik megvalósították a gyakorlatban a népek testvériségét, az 1950-es Schuman-terv által megalkotott Szén- és Acélközösség keretében. Az „evangéliumi szocializmus”, amelyet a II. világháború után több magyar politikus felvetett, lényegében a skandináv és osztrák jóléti modellt jelentette, de nem állt távol ettől a Szén- és Acélközösség, illetve a Gazdasági Közösség modellje.

A régimódi liberális

Friedrich August Hayek 1944-ben *Út a szolgasághoz* című könyvében azzal próbálkozott, amivel azóta is sokan a filozófusok, történészek és társadalomkutatók közül: megpróbálta megérteni, miért győzhetett a hitlerizmus Németországban. Ellentétben a közhiedelemmel, Hayek könyve nem egyszerűsíthető le a jóléti állam elleni filippikára, bár a közgazdász-filozófus követői valóban citálták a könyv egyes állításait a II. világháború utáni jóléti államok ellen érvelve. Hayek azonban elsősorban egy történetfilozófiát vázolt fel, kapcsolódva az aktuális veszélyforráshoz, a totalitarizmusnak nevezett hitlerizmushoz. A szerző ugyan nem teljesen mellőzte a nemzetkarakterológiai fejtegetést, de alapvetően a tervezés gondolatáról állított ki negatív bizonyítványt. Elmélete szerint a baloldali és olykor a konzervatív irányzatok a 19. század vége óta beleszerelmesedtek az állami mindenhatóság gondolatába: azt remélték, hogy az állam jogkörének és feladatainak kiterjesztése az élet minél több területére megoldja a gazdasági válságok és a társadalmi újraelosztás problémáit. A tervezés szülőhazájának Angliát tekintette, konkrétan az 1884-ben alakult Fabiánus Társaságot, amely a Munkáspárt agytrösztjévé vált, de a tervezés leginkább Németországban teljesedett ki. Innen fakadt a nemzetiszocialista ideológia, amely a kommunizmussal együtt végsőkéig feszítette az állami tervezés határait.

Hayek milyen megoldást látott? Ellentétben Maritain-nel, nem a katolikus társadalmi tanítás érvényre juttatásában, vagyis a verseny

korlátozásában, hanem éppen ellenkezőleg, a 19. századi szabad verseny feltételeinek és kereteinek visszaállításában látta a megoldást. Könyvének 15. fejezetében, amely A nemzetközi világrend kilátásai címet viseli, a tervezés elvetését javasolja, mert „ nemzetközi szintű tervezés még inkább, mint a nemzeti keretek közötti tervezés csak az erőszak nyers uralma lehet.” (286.)

Hayek utal azokra az íróasztal-tervekre, amelyeket Washingtonban, Londonban és Moszkvában fogalmaztak meg Közép-Európával, a Duna-medencével és Délkelet-Európával kapcsolatban. A szerző mélységes pesszimizmussal ír arról az elképzelésről, hogy valamely központi hatóság döntsön egész népeknek a jövőjéről. Mert ki dönthetné el, „hogya cseh vagy a magyar bányász közeledjék-e jobban a nyugati színvonalhoz. Nem kell sokat tudnunk az emberi természetről, s csak keveset Közép-Európa népeiről ahhoz, hogy bármilyen döntés születik is, sokan – talán többségben – lesznek olyanok, akiknek a választott konkrét rend a legnagyobb igazságtalanságként jelenik majd meg, és közös gyűlöletük hamarosan szembefordul azzal a hatalommal, amely – még ha érdektől mentesen is – valójában eldönti sorsukat.” (291-292)

Látnoki szavak, ha arra gondolunk, hogy a nyugati és keleti nagyhatalmak, valamint 1945 után a két szuperhatalom teljesen átalakította a Közel-Keletet, és éppen napjainkban látjuk a közel-keleti status quo felborulását (ld. a szíriai helyzet). Igaz, a pánarabizmus, pániszlámizmus, pánturanizmus elvei nem voltak képesek áthidalni a

regionális, etnikai, vallási ellentéteket, ellentétben az európai egység gondolattal, amelynek szellemi alapja szilárdabb volt, benne gyökerezett a közös kultúrában (kereszténység, római jog, magántulajdon elve) és a közös életmódban. Továbbá, egy tragikus fordulópont, a világháború romba döntötte Európát, amelynek szembe kellett néznie a fenyegetéssel, hogy két nem európai szuperhatalom irányítja majd a sorsát, ezért az európai egység kényszerként és lehetőségként egyaránt jelentkezett. Minden konfliktus és külső nyomás ellenére a Közel-Keleten nem volt megfelelő kényszerítő tényező, amely elmozdította volna a rendszert. Pedig a tervezés gondolata, amelyet Hayek kritizált, ott is jelentkezett (például a nasszeri arab szocializmus irányzatában).

Hayek hangsúlyozza, hogy nem lehet olyan központi tervezés, amely mindenkinek egyformán jó. De nem veti el elejétől fogva egy nemzetközi hatóság kialakítását. Csupán azt fogalmazza meg alapelveként, hogy ez a hatóság ne törekedjen az igazságos és hatékony elosztás elveinek megalkotására. Hayek felfogása szerint az újraelosztás bármilyen mértékű menedzselése a polgárok feje fölött ellentétben áll a szabadsággal. Két problémája is van az elvvel: nem lehet elvenni az emberektől a döntési jogosultságot mindazon kérdésekben, ami az életükre vonatkozik, másrészt minden állami túlterjeszkedés óhatatlanul diktatúrához vezet. Hayek felfogása egybevág Maritain és a kereszténydemokrácia érvelésével: az egyének és kisközösségek autonómiája alapérték, és az állam csak

szükség esetén avatkozhat be az életükbe. A szubszidiaritás értéke, amelyet mindketten megfogalmaznak, ma is az Európai Unió támogatási politikájának alapelve.

Hayek szerint az újraelosztás helyett a nemzetközi rend védelme az a nemes cél, amelyet egy hatóság intézhet saját hatáskörében. Ennek a nemzetközi szervezetnek az elsődleges feladata a háborúk megakadályozása (ld. az 1945-ben megalakult ENSZ, a kontinensen pedig az 1949-ben alakult Európa Tanács). Emellett a nemzetközi rend másik őrzőjét a föderalizmus elvében látja, amiben Hayeket az Egyesült Államok politikai rendszere inspirálta. Eszerint világos és precíz elkülönítésre van szükség a hatalmi jogosítványok tekintetében. A központi hatalom nem vonhat magához olyan jogköröket, amelyek megilletnek egy alsóbb szintű közigazgatási egységet (település, megye). A föderalizmus növeli az önkormányzatokba vetett bizalmat, amely nélkülözhetetlen ellensúly az állami mindenhatóság gondolatával szemben. Mint írja, „a demokrácia sehol sem működött jól jelentős helyi önkormányzat nélkül, amely a politikai képzés iskolája az emberek és jövőbeli vezetőik számára.” (301.)

Hayek számára a harmadik tényező, amely visszatarthatja Európa államait a háborútól, egy tartós szövetség a Brit Birodalom, Nyugat-Európa és – talán – az Egyesült Államok között. A Szovjetunióval nem számolt, de nem említette negatív kontextusban sem, amire a könyv megírásának ideje (1944) ad magyarázatot, amikor még a két szuperhatalom szövetségeseek voltak, de az ellentétek már kirajzolódtak.

Hayek úgy vélte, hogy a német és francia szén- és acélforrások egyesítése egy központi hatóság alatt lehetne a megoldás az évszázados ellenségeskedés feloldására a két ország között. Érthetően azonban nem ment bele a részletekbe, mert ez még kicsit távolinak tűnt 1944-ben.

A liberális baloldali

Jászi Oszkár eszmei alakulása a századelő liberalizmusától a polgári radikalizmuson mint egy alternatív, a szociáldemokrácián kívüli baloldali irányzattól vezetett egy körvonalazatlan „liberális szocialista” álláspontig. Jászi sok tekintetben hasonlóan gondolkozott az államról és tervezésről, mint Hayek: elvetette a mindentudó központi hivatalok által uralt államot, értéknek tekintette a piacot, a magántulajdont. Az Egyesült Államokban 1925-től élő Jászi, aki az Oberlin Egyetem tanára volt, rövid ideig még a New Deal-t is ellenszenvvel figyelte. Később azonban megbékélt a roosevelti reformprogrammal, látva, hogy az Egyesült Államokban a szövetségi kormányzat hatáskörének növekedése nem vezetett el a demokrácia megsemmisüléséhez.

Jászi alapvetően egy kistulajdonosi Magyarországot képzelt el, amelyben a nagybirtok, a nagy monopóliumok megszűnnének (ebben hasonlít elképzelése az amerikai tröszt-ellenes törvények szelleméhez), ugyanakkor az állam biztosítja a kistulajdont, a szabad vállalkozást. Jászi tehát nem a kapitalizmussal volt ellenséges, hanem a kapitalizmus egy válfaját, a monopolizmust utasította el élesen.

Már az I. világháború óta foglalkozott azzal, hogyan lehetne kibékíteni az egymással versengő nacionalizmusokat. Ő a megoldást akkor az Osztrák-Magyar Monarchia belső föderalizálásában látta, valamint egy olyan államszövetséggé való fejlesztésében, amely magában foglalta volna Romániát és Szerbiát. Alapgondolata az volt, hogy nem szabad felbontani a történelem során kialakult nagy politikai egységeket. Az Egyesült Államok jelentette a példát számára, hogy a nagy gazdasági terület és politikai integráció jobban biztosítja a gazdasági életképességet és a hatékony újraelosztást, mint a kisállamiság. Ellenezte a Monarchia kisállamokra való felbontását, amelyet – ma kissé pejoratívan hangzó szóval – „balkanizálódásnak” nevezett. Ezért elutasította a Monarchia etnikai elvű felosztását, és a föderalizálást csakis az emberi jogok biztosításával tartotta keresztülvihetőnek – eszerint minden községnek biztosítani kell az önkormányzatot, beleértve a saját hivatalos nyelv meghatározását.

Jászi 1945 után szintén röviden megpendítette lehetőségként a német és francia szén- és acélforrások valamilyen közös hatóság általi felügyeletét. Nyilván, Hayekhez hasonlóan, ő sem tudott belemenni a részletekbe, hiszen egyáltalán nem volt látható, milyen irányban fejlődnek a francia-német, amerikai-német és szovjet-amerikai kapcsolatok, nem volt világos, a győztesek milyen mértékben kívánják Németország megbüntetését. Az viszont minden józan ember számára látható volt, hogy Németország, Európa legerősebb ipari hatalma nélkül (ha leszerelik a német ipart) a kontinens nyugati fele soha nem

tud önálló lábra állni. Kísérteties hasonlóság a jelennel: ma is azt mondják, hogy ha Németország motorja köhög, Európa összeomlik – ha Németország gazdaságilag recesszióba süllyed, azt általában az egész európai gazdaság megsínyli. Németország és Európa ilyen szoros kapcsolata már 1918-ban nyilvánvaló volt a józanabbak számára.

Ugyanakkor Jászi mélyebben nyúlt volna bele a gazdaságba és a tulajdonviszonyokba, mint Hayek: egyértelmű, hogy Jászi helyeselte erkölcsi alapon a monopóliumok, kartellek, trösztök felszámolását, mint amelyek akadályozzák a valódi versenyt. Elvben Hayek sem ontott könnyet a monopóliumokért, amelyeket szintén a verseny kerékkötőinek látott, de azt nehezményezte, ha a monopólium-ellenes törvényeket nem egyszerű jogi aktusnak veszik, hanem összekötik valamilyen igazságtétellel, vagyis morális dimenziót adnak neki. Hayek elvetette a beavatkozást a gyengék védelmében is, kivéve, ha az nem valamely klasszikus emberi jogi elv (élethez, szabadsághoz, tulajdonhoz való jog) védelmében történik. Jászi egyetértett Maritain-nel abban, hogy a kulcságazatok (villamos-energia termelés, közlekedés, bányászat) államosítását szükségesnek tekintette, bizonyos körülmények között.

Mi valósult meg elveikből?

Bár könnyű lenne azt mondani, hogy a papír mindent elbír, és így a fenti gondolkodók semmit nem tudtak megvalósítani, de ez így, sarkosan nem fedí az igazságot. Tény, hogy egyikük sem volt politikus, és főleg

1945 után nem is tudtak hatni a gyakorlati politikára (Hayek hatása csak az 1970-es évektől mutatható ki, brit agytrösztökön keresztül, Margaret Thatcher kormányzásában). Mindegyikük jól látta előre, hogy az új nemzetközi rend nem lehet stabil Nyugat-Európa sorsának rendezése nélkül. Világosan látták továbbá azt, hogy a kulcs a francia-német béke, amely az európai béke gerince lehet.

Elutasították az állami beavatkozást, a diktatúrákat, a szélsőjobboldalt és a kommunizmust. Valamennyien alapnak tekintették a piacgazdaságot, amelyet azonban Maritain a katolikus szociális enciklikák, Jászi pedig a Henry George amerikai közgazdász nevéből képzett george-izmus elvei alapján meg akart szelídíteni. Ők ketten mélyebben bele akartak avatkozni a gazdasági folyamatokba, összekötve azt egy igazságos újraelosztási rendszerrel, mint Hayek, aki doktriner módon ragaszkodott a szabad versenyes kapitalizmushoz. Hayek az a liberális, aki konzerválni akarta a liberalizmust, Jászi pedig az a baloldali, aki liberális elveken állt, de bizonyos pontokon már túlhaladt a liberalizmuson. Maritain pedig mindhármukra merőlegesen kiállt egy korporatív piacgazdaság mellett.

Amiben egyetértettek, és ma is kitapintható az Európai Unió politikájában: a szubszidiaritás elve (eszerint a magasabb döntéshozatali fórumok nem vonhatják el a kisközösségektől a döntés jogát mindama kérdésekben, melyekben utóbbiaknak több információ áll rendelkezésre), a föderalizmus felé való törekvés, az emberi jogok tiszteletben tartása, az egyén méltósága.

Mindhárman fontosnak tartották a vidékpolitikát. Maritain és Jászi olyan országból származtak, ahol a parasztság tette ki a lakosság nagy részét, és Jászinak 1919 óta visszatérő gondolata volt, hogy a parasztság sorsa, konkrétan a földkérdés a magyar demokrácia jövőjének kulcsa. Hayek pedig a paraszti logikát látta a legtávolabb az ipari civilizációt építő tervhivatali bürokratáktól: a mezőgazdaságban nem lehet megtervezni az időjárást, csak közös összefogással, együttműködéssel helyi szinten védekezni ellene. A parasztban látták – különböző okból – az ideális termelőt, a paraszti háztartásban a termelés és fogyasztás egyensúlyát. Így aligha lenne kifogásuk a mezőgazdasági és régiós fejlesztési források nagy aránya miatt, amely segít kezelni a válságokat, lakóhelyén tartani a népességet, hozzájárulva a hagyományok megőrzéséhez.

Természetesen sok minden nem valósult meg elképzeléseikből. Mindenekelőtt az európai védelmi közösségre gondolhatunk. Ma sincs olyan összeurópai szervezet, amely képes lenne megvédeni a kontinenst, ha a NATO nem létezne. Bár ma a Trump-kormányzat lépései, Európa földrajzi-katonai-biztonságpolitikai helyzete időszerűvé teszik a közös európai védelem kialakítását.

Másrészt nem lennének elégedettek – finoman szólva – az elitek túlzott elidegenedésével az európai állampolgároktól, a brüsszeli döntéshozatal nehézkességével, az Unió munkájával szükségszerűen együtt járó bürokratizálódással, a nagy eszmerendszerek háttérbe szorulásával az uniós szakpolitikák mögött, a gazdasági érdekek, a

média és a politika túlzott összemosódásával, s végül, de nem utolsósorban, a nagy pártcsaládok kiüresedésével. Maritain biztos kifogásolná a keresztény értékek háttérbe szorulását, Jászi pedig az 1980-as évektől terjedő szűk látókörű piacpárti politikát, a világgazdaságnak és a nagy oligarchisztikus vállalatoknak tett túlzott engedményeket, a szakszervezetek és mezőgazdasági érdekszervezetek visszaszorulását. Ám mindenképpen méltányolnák az EU erőfeszítését önmaga folyamatos megújítására.

A sorozat konklúziója

A sorozatot az inspirálta, hogy úgy találtuk, kevés szó esik Európáról. Noha 2004 óta Magyarország az Európai Unió tagállama, mégis, úgy éreztük, kevés figyelem fordul az európai egyesülés folyamata és története felé. Ahogyan az első, Robert Schuman francia külügyminiszterről írott tanulmányban írtunk, „ma Magyarországon nap mint nap beszélünk Európáról, de bajban lennénk, ha meg kéne mondanunk, pontosan mit is jelent Európa. Természetesen Európának ugyanolyan története van, mint az egyes európai államoknak külön-külön, de erről az egységes Európáról, annak szellemi és személyi összetevőiről nagyon keveset tudunk. Épp ezért határozta el a Méltányosság, hogy Alapító atyák címmel sorozatot indít. A sorozat célja, hogy áttekintse azoknak az európaiaknak az életművét, akik az 1950-es évek elejétől kiemelt szerepet játszottak az Európa-projekt megtervezésében és a gyakorlatba való átültetésében.”

A 2023 decemberétől 2025 márciusig terjedő sorozatban bemutattuk azokat az európai politikusokat, akiknek mai napig öröksége az Európai Gazdasági Közösség, valamint ennek utóda, az Európai Unió. Választásunkat indokolta, hogy a személyiség révén az eszmék és intézmények könnyebben megfoghatók. Aki nem becsüli az őseit, azt nem fogják becsülni. Márpedig emlékeznünk kell azokra, akik sokszor nehéz helyzetben, világháború és válság idején kiálltak az európai egység és a tartós béke mellett, vállalva a kritikákat. Robert Schuman francia pénzügyminiszter, Jean Monnet gazdasági tanácsadó, Altiero Spinelli kommunista politikus, európai biztos, Konrad Adenauer nyugatnémet kancellár, Jacques Delors, az Európai Bizottság elnöke, Charles de Gaulle francia elnök, Paul-Henri Spaak belga miniszterelnök, Oscar Halecki történész és a jelen tanulmányban szereplő Jacques Maritain, Friedrich August Hayek és Jászi Oszkár szerepeltek a sorozatban.

A sorozatban megállapíthattuk, hogy, ellentétben a mai leegyszerűsítő nézetekkel, az európai egység nem volt sem kizárólag liberális projekt, sem kizárólag a „nemzetek Európája” vízió. Azok, akik a népszuverenitás abszolutizálására törekcsenek, gyakran vádolják az európai közös intézményeket hatalomelvonással, a tagállami jogosítványok szűkítésével, végső soron az antidemokratikus döntéshozatallal. A másik oldalon gyakran elhangzik, hogy mindazok, akik a tagállami szuverenitásra hivatkoznak, az egyesülés ellenfelei.

Nemzet és európaiság. Magunk részéről, az európai alapító atyákkal való megismerkedés tanulságainak levonásával, egyik állásponttal sem tudunk azonosulni. Miért? Ahogyan a sorozatban igazolva láttuk, a legtöbb döntéshozó európai államférfi egyszerre kívánta képviselni saját hazája és a közös haza, Európa ügyét, e kettő érdekét igyekeztek összhangba hozni. Schuman, Monnet és Adenauer számára a saját nemzetük, valamint a lokális közeg, a szülőföld éppolyan fontos volt, mint a kontinens ügye, és éppen azért támogatták az európai egységet, mert felismerték, hogy a lokális, nemzeti identitások számára az egységes Nyugat-Európa nagyobb védelmet és biztonságot jelent, mint a szétaprózódott, tucatnyi államra, ezzel együtt tucatnyi vámterületre, valutaövezetre és hadseregre bomlott Nyugat-Európa. Schuman és Adenauer egyaránt arra törekedtek, hogy lezárják az ötszáz éves permanens francia-német rivalizálást. A két nép megbékélésének eszközét látták az európai egységben, és nem véletlen, hogy mindmáig a franciák és németek egészen másként tekintenek az európai egységre, mint mondjuk a magyarok és szlovákok.

A németek és a franciák számára az Európai Szén- és Acélközösség, majd a Gazdasági Közösség valóban a megbékélést hozta, emellett – az amerikai Marshall-segélynek, a szociális piacgazdaság iránti elköteleződésnek köszönhetően – a prosperitást. E ponton érzékelhetjük a nagy érzelmi törést Európa nyugati és keleti fele között. A franciák és németek, a franciák és belgák, németek és belgák viszonylatában a

béke, egyetértés és szolidaritás megvalósult, ráadásul a gazdasági versenyképességgel karöltve, tehát igazolva látják az európai projekt hasznosságát. A 2004 óta csatlakozott országok között a korábbi időszakokból származó rivalizálás megmaradt: magyar-szlovák, magyar-román, román-bolgár viszonylatban, ha nem mindig a kisebbségi kérdésekben, akkor a gazdasági versengés terén. A kisállami versengő identitások fennmaradása rendre értetlenséggel tölti el a nyugat-európai vezetőket, akik nem értik, miért nem képesek magyarok és szlovákok úgy rendezni a nézeteiket kisebbségi kérdésben, mint például a svédek és finnek, vagy miért nem úgy állnak Németországhoz a lengyelek, mint a franciák. Mintha Európa hagyományaihoz a tolerancia mindig hozzátartozott volna, mintha a II. világháború előtt az a svéd-finn kapcsolatrendszer nem lett volna megterhelve kisebbségi sérelmekkel, vagy nem lett volna egy Charles de Gaulle, aki az 1950-es években gyanakodott a németekre! Nyugat-Európa sok tekintetben elfeledkezett saját – ugyancsak nem szeplőtelen – múltjáról, és most olyan értékeket („európai értékek”) kér számon, amiket neki magának meg kellett tanulnia 1945 után. E tekintetben a sorozatban kivételt képez de Gaulle, az V. Köztársaság alapító államfője, aki minden téren harcolt a francia szuverenitás kidomborításáért az európai projektben, és elment a falig, ha a francia érdekek érvényesítéséről volt szó.

Liberalizmus és kereszténydemokrácia. A sorozatunk fő tanulsága, hogy nem áll ellentétben egymással a liberalizmus és a kereszténydemokrácia.

A mai magyar politikában gyakran kiélezik e kettő viszonyát, és a magyar politikai színtéren diszkurzív fegyverként forgatják az európai egyesülés történetét és programját. Miről van szó? Sokan történelmietlen módon a mai európai, sőt magyar liberális-konzervatív / baloldali-jobboldali ellentétet vetítik vissza időben, az 50-es évekre, és a francia, német, belga, holland, olasz viszonyokra, elfeledkezve a különböző pártrendszerekről, pártkultúrákról, társadalmi fejlődésről. Az 1940-50-es években egy francia, német, holland és belga rendszerben a liberalizmus és a kereszténydemokrácia között nem volt éles különbség, miként gazdasági programot illetően a kereszténydemokrácia részéről volt nyitottság a szociáldemokrácia irányába.

Eleve volt konszenzus: a II. világháború megmutatta az ideológiai gyűlölködés megosztó jellegét. A náciknak majd minden országban voltak szövetségeseik, kollaboránsaik, hol több, hol kevesebb – Franciaországban például az első, Hollandiában a második eset érvényesült. Ebből azt szűrték le a francia, német, belga, holland és olasz demokrácia újrateremtői, hogy véget kell vetni az ideológiai gyűlölködésnek, amely csak a közös ellenséget, az antidemokratikus erőket segíti. A jóléti állam vagy – Németország modelljében – a szociális piacgazdaság volt az, amire lehetett egy pártok közötti együttműködést és új patrióta identitást építeni. Bár a Marshall-segély segítette Nyugat-Európa talpra állításában, nyilvánvaló volt, hogy az európai gazdaságoknak önálló lábra kell állniuk.

A gazdaság sikerességéhez szakítani kellett a korábbi dogmákkal: el kellett törölni a vámhatárokat, meg kellett szüntetni a nemzeti szent tehénnek számító monopóliumokat, vagyis csökkenteni kellett a nemzetek közötti versenyt, helyette utat nyitva az együttműködésnek. A kereszténydemokrata társadalmi tanítás hangsúlyozta a szolidaritást, a verseny veszteseivel való együttérzést, az empátiát, ostorozta a kíméletlen aki-kapja-marja kapitalizmust. A kereszténydemokraták társadalompolitikai elvei szerencsésen találkoztak a liberálisok anti-monopolista nézeteivel. Nyugat-Németországban Konrad Adenauer az ordoliberalisokkal kötött szövetséget, és közösen alakították ki a rajnai piacgazdasági modellt.

Más tekintetben a liberálisok szabadság-értelmezése megfelelt a kereszténydemokratáknak, akik követelték minden ember méltóságának tiszteletben tartását. Jellemző, hogy az alapító atyák közül sokan vallottak egyszerre liberális és kereszténydemokrata nézetet: Monnet, Schuman, Adenauer. Liberálisok voltak, nem pártidentitás szerint, hanem abban az értelemben, hogy ragaszkodtak egy liberális minimumhoz: az egyén jogainak védelméhez, a felvilágosodás örökségéhez. Ugyanakkor ehhez hozzáadták a katolikus társadalmi tanítást. Másfelől viszont annyiban is liberálisok voltak, hogy nem akarták megváltoztatni az államaik szekuláris jellegét, értéknek tekintették egyház és állam szétválasztását (és békés partnerségét), és nem gondolták azt, hogy a pártpolitika az egyházra tartozna.

Jövőbe látás. Sok olyan víziót megfogalmaztak, ami nem valósult meg, ám napjainkban aktuális kérdés. Ilyen a védelmi politika. Schuman javasolta az európai védelmi közösség megteremtését, ám a francia Nemzetgyűlés leszavazta. Akkoriban az Egyesült Államoknak sem volt érdeke kinevelni egy rivális szervezetet, amely csak megzavarhatta volna a viszonyt a szovjetekkel. Hiszen egy kétszereplős játékteret még mindig könnyebb ellenőrizni, mint egy háromszereplőset. Mára az amerikai politika hozzáállása megváltozott Európához. Bill Clinton adminisztrációja óta egyre erősebb a kritika a NATO európai tagállamaival szemben, hogy növeljék védelmi kiadásukat. Amit Clinton finoman és George W. Bush határozottan kért, azt ma Donald Trump harsányan követeli, fenyegetőzéssel megspékelve. Mindehhez járul a putyini Oroszország kiszámíthatatlan – illetve nagyon is kiszámítható – viselkedése, a birodalmi gondolat jegyében. Ezek a folyamatok odavezethetnek, hogy Schuman álma, a védelmi közösség megvalósulhat. Ironikus, hogy a franciák utasították el 1954-ben nemzetgyűlési szavazáson a védelmi közösséget, és ma Emmanuel Macron az, aki atom-védernyőt feszítene Európa fölé. Ha Trump beváltja fenyegetőzését, az közelebb hozhatja egymáshoz az európai államokat.

A másik ilyen kérdés a környezetvédelem. Ennek fontosságát Delors hangsúlyozta, de nagyrészt sikertelenül. A globális felmelegedés és ennek következményei oda vezethetnek, hogy Európának nagyobb mértékben kell összefognia a környezeti károk enyhítésében, a

mezőgazdaság átállításában, az energiapolitika diverzifikálásában (ami utóbbi megint csak összefügg az Oroszországhoz való kapcsolatok átalakulásával). Hogy megőrizhető-e az Európai Szociális Modell ilyen kihívások mellett, jó kérdés. Nyilvánvaló, hogy van egy jóléti szint, amit az Európai Unió nem adhat fel, egyszerűen azért, mert civilizációs vívmány (társadalombiztosítás, nyugdíj, tanuláshoz és egészséghez való jog, munkajogok, szakszervezetek támogatása, kulturális és környezeti jogok), s pont ezeket kell egy konfliktus idején megvédelmezni egy agresszortól. A lényeg, a tartalom megőrzése érdekében azonban több területen szükséges lehet az intézményi reform, a döntéshozatal egyszerűsítése, a döntések átláthatóságának biztosítása.

Valószínű, hogy, az állami feladatok diverzifikálása mellett, néhány területen az öngondoskodás mélyítésére lesz szükség, beleértve a civil szervezetek bevonását – ez egyébként nem mond ellent az európai alapító atyák szubszidiaritásról vallott gondolatának. Hiszen a szubszidiaritás arról szól, hogy egy központi hatalom (akár állam, akár EU) nem vonhatja el a döntést az egyénektől és közösségektől, csak akkor, ha már megtörténtek az egyéni és közösségi intézkedések az adott szakpolitikában. A mezőgazdaság és vidéktámogatás igazítása a környezeti kihívásokhoz megint hozzájárulhat az európai szolidaritás elmélyítéséhez, például ott, ahol a természeti képződmények átvágják az államhatárokat, azaz egy probléma mindenkit érint – mint az Alpok gerincén, a Rajna mentén, a Duna mentén. A közös kihívások és válaszok hozzájárulhatnak az erősebb Európa-tudat kialakításához,

akármilyen változások és reformok is lesznek a jövőben az európai intézményrendszerben és hatalompolitikában. Azaz az 500 milliós közösség, minden külső kárörvendezés ellenére, akár megerősödhet a 21. század közepére!

info@meltanyossag.hu

www.meltanyossag.hu

0630-311-1701

1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.